

Účast žen ve společenské produktivní práci v soudobé etapě budování socialismu*

G. P. SERGEJEVOVÁ

Moskva

Neustále vzrůstající síla světové socialistické soustavy, upevňující se jednota a solidarita zemí socialistického společenství se staly rozhodujícím činitelem v boji s imperialismem, v boji za mír a mezinárodní bezpečnost.

Do obrovské práce, kterou uskutečnili pracující našich zemí v socialistické přeměně společnosti, přispěly velkým a neoceřitelným podílem ženy. Jejich široká účast ve společenské produktivní práci se stala významným činitelem zajišťujícím úspěšné budování nové společnosti.

V procesu utváření a rozvoje socialismu došlo k zásadním změnám v postavení žen ve společnosti. Jsou praktickým potvrzením učení zakladatelů marxismu-leninismu, že pouze v socialistické společnosti, kde bylo navždy odstraněno vykořisťování člověka člověkem a utvrzena sociální rovnoprávnost lidí, je zabezpečena skutečná rovnoprávnost muže a ženy.

Základní změny v životě žen socialistických zemí neprobíhají živelně. Jsou výsledkem cílevědomé práce komunistických a dělnických stran a vlád socialistických států, které považují zabezpečení skutečné rovnoprávnosti žen za nejdůležitější úkol celostátního významu.

Mezi činiteli určujícími společenské postavení ženy má rozhodující význam její účast ve společenské produktivní práci. Zabezpečuje ekonomickou samostatnost ženy, přispívá k jejímu kulturnímu růstu, k všestrannému rozvíjení schopností, zvyšuje její úlohu v životě socialistické společnosti.

Zaměstnání v pracovním kolektivu rozvíjí u žen občanské uvědomění, soudružství a vzájemnou pomoc, jejich identifikaci s všeobecným dílem výstavby socialismu a komunismu. Odborná činnost žen

určuje v podstatě též stupeň jejich společenskopolitické aktivity. Samostatný výdělek upevňuje jejich prestiž v rodině.

Vztah žen k práci je určován řadou objektivních sociálně ekonomických, společenských a demografických faktorů, na něž socialistická společnost plánovitě působí.

Zájem ženy o práci roste v závislosti na zvyšování její úrovně vzdělanosti, její kulturní úrovně, rozšiřování a prohlubování její odborné přípravy, zlepšování pracovních podmínek a charakteru činnosti v zaměstnání, v závislosti na tom, jak je usnadněna její práce v domácnosti a péče o děti. Je ovlivňován též tím, jaké materiální a duchovní statky žena za svou práci získává, jakého morálního uspokojení může dosáhnout. Nemalou úlohu v tomto směru má společenské uznání a povzbuzení práce žen.

Všechny tyto momenty jsou v socialistických zemích upravovány přímo státem a jsou v podstatě určovány tempem reálných ekonomických možností, jimiž jednotlivé země disponují.

V Sovětském svazu — jak ukazují sociologické výzkumy — ženy při určování motivace své pracovní činnosti uvádějí jak morální, tak i ekonomické faktory. To je pro socialismus zákonitá tendence, protože zde jsou jednak zachovány materiální pobídky k práci, jednak se současně vytvářejí podmínky pro postupnou přeměnu práce v prvořadou životní potřebu lidí.

Některé pracující ženy uvádějí jako hlavní stimul své práce především morální faktory. Jiné však pracují pouze z ekonomických důvodů.

Tato diferenciací v motivaci je dána různou úrovní vzdělání, odborné přípravy,

*) Z referátu předneseného na semináři *Účast žen ve společenské produktivní práci*, konaném v Moskvě koncem roku 1974.

podmínkami a charakterem práce, rodinným postavením.

Avšak i v tom případě, že je motivována pouze ekonomicky, má účast na společenské produktivní práci velký vliv na osobnost ženy. Práce v kolektivu rozvíjí občanské uvědomění, pochopení společenských povinností vůči národu, vůči vlasti.

Vysoká zaměstnanost žen v socialistické společnosti působí na šíření nového názoru na jejich životní cestu, jež mladé pokolení žen přejímá jako světový názor. Tato generace si již nedovede představit svůj život bez společenské produktivní činnosti.

V tom se projevuje jedna z důležitých zvláštností a předností socialismu. V socialistických zemích se optimálně spojují zájmy celé společnosti s širokým zapojováním žen do aktivní účasti ve společenské produktivní práci i s osobními zájmy žen samých.

Proto se také uskutečňuje široký komplex státních opatření, přispívajících k plánovitému zapojování žen do národního hospodářství a zajišťujících reálné praktické uskutečňování jejich stejného práva na práci a její odměňování podle jejího množství a kvality.

V tom se výrazně liší socialistická a kapitalistická společenská soustava, kde vývoj zaměstnanosti žen probíhá živelně a kde pracující ženy jsou nuceny své každodenní životní zájmy a práva hájit v třídním boji s buržoazií.

Jak známo, socialistické země jsou v různých etapách sociálně ekonomického vývoje. Každá má proto své zvláštnosti, pokud jde o řešení úkolů souvisejících s využíváním práce žen. Projevují se v různé míře zapojení žen do společensky produktivní práce, v různé odvětvové a profesní struktuře práce žen, v různé úrovni podmínek pro harmonické sladění společenské práce žen s plněním rodinných a mateřských povinností.

Vědecké zobecnění zkušeností rozvoje socialistických zemí ukazuje, že bez ohledu na tyto zvláštnosti zde působí obecné zákonitosti a tendence.

Takovým obecným rysem je vysoké tempo zvyšování počtu žen zaměstnaných v národním hospodářství.

V Sovětském svazu je v současné době zaměstnáno v národním hospodářství nebo studuje 92,5 % všech praceschopných žen. Z celkového počtu dělníků a zaměstnanců je 51 % žen. V mnoha socialistických zemích činí podíl žen na počtu pracujících v národním hospodářství od 42 % do 49 %.

Ke zvyšování zaměstnanosti žen v poslední době dochází v mnoha zemích světa — je to objektivní a pokrokový proces. Avšak široká, rostoucí a trvalá účast žen ve společenské produktivní práci je právě charakteristickým rysem socialismu. Plánovitý bezkrizový rozvoj socialistické ekonomiky, vysoké tempo rozvoje všech odvětví národního hospodářství umožňuje zabezpečit práci všem, kteří chtějí pracovat, jak mužům, tak i ženám, a trvale udržuje vysokou zaměstnanost obyvatelstva.

Zkušenosti ukazují, že čím složitější úkoly jsou řešeny v procesu socialistické a komunistické výstavby, tím větší význam hospodářský, politický a sociální má účast žen ve společenské produktivní práci.

Vědeckotechnická revoluce a stále se urychlující proces mechanizace a automatizace výroby otevírají stále nové problémy související s uskutečněním opatření ke zlepšení profesionální orientace žen.

Významnou pomocí pro zlepšení podmínek uplatnění žen by mohla být vědecká doporučení v oblasti profesní specializace — se zřetelem na stále větší technizaci práce a na zvláštnosti ženského organismu.

Usměrňování profesionální orientace žen vyžaduje velice citlivý přístup. I při sociální a ekonomické rovnoprávnosti zůstávají mezi muži a ženami podstatné rozdíly psychicko-fyziologické, které je třeba mít na zřeteli při výběru povolání. Nejde o to, dosáhnout formální rovnoprávnosti v práci, vyjádřené „rovným zastoupením“ obou pohlaví v každé profesi. Jde o to, aby ženy vykonávaly stejně kvalifikované práce jako muži, práce odpovídající požadavkům vědeckotechnické revoluce, a aby pracovaly v podmínkách, které by byly příznivé pro jejich zdraví.

Při usměrňování profesionální orientace žen je nutno přihlížet k perspektivním

změnám v technice, charakteru a podmínkách práce a včas učinit opatření k přípravě ženských kádrů pro nová povolání.

Současně je třeba maximálně přizpůsobovat techniku samu zvláštnostem práce žen.

Realizace těchto požadavků dovolí značně rozšířit a zlepšit profesní strukturu ženské práce v souladu s potřebami vědeckotechnické revoluce.

Nejdůležitější zákonitostí socialismu je neustálý růst kulturní a technické úrovně pracujících žen, rozšíření a zlepšení odvětvové a profesní struktury ženské práce v socialistickém hospodářství.

Praktická uskutečňování plánů vybudování základů socialismu a rozvinuté socialistické ekonomiky v bratrských zemích, vytvoření materiálně technické základny komunismu v Sovětském svazu na základě urychlení vědeckotechnického pokroku a zvyšování efektivity společenské výroby otevírají před našimi zeměmi nové složité problémy souvisící s využíváním práce žen.

Analýza zaměstnanosti žen v socialistických zemích ukazuje, že její početní růst je provázen pokrokovými změnami v profesní a odvětvové struktuře ženských pracovních sil. Hlavní tendencí těchto změn je zvýšení podílu žen ve vedoucích, klíčovích odvětvích společenské výroby.

Údaje ze Sovětského svazu ukazují obecné tendence charakterizující změny ve struktuře ženské práce, podmíněné rozvojem vědeckotechnického pokroku v socialistických zemích.

V oblasti průmyslu pracuje v současné době nejvíce žen ve strojírenství; lehký průmysl jako tradiční odvětví zaměstnanosti žen ustoupil na druhé místo.

Ve strojírenství samém se zvyšuje využívání ženských pracovních sil především v odvětvích s vysokou úrovní mechanizace a automatizace výrobních procesů — v elektrotechnickém průmyslu, ve výrobě ložisek, v radiotechnickém průmyslu aj. Tak například ve výrobě přístrojů a v elektrotechnickém průmyslu činí počet žen 45–47 % dělníků, v závodech přesného strojírenství a radiotechnickém průmyslu 65–67 %.

Působením vědeckotechnické revoluce se mění charakter a zlepšují se podmínky

práce v těch odvětvích průmyslové výroby, kde práce žen převládá. Tak například zavádění nového, automatického zařízení v přádelnách a tkalcovnách je provázeno optimalizací výrobních podmínek dělnice v textilním průmyslu.

Zvětšuje se počet žen v profesích mechanizované a automatizované výroby, zejména v profesích zaměřených na sledování a řízení přístrojů, strojů a mechanismů. V SSSR představují ženy v současné době 77 % všech operátorů na automatických linkách, 42 % strojníků a dělníků pracujících na automatických strojích.

Vědeckotechnický pokrok působí nejen na rozšíření okruhu nových kvalifikovaných profesí, které si ženy osvojily, ale též — a to je obzvláště důležité — zvyšuje se jejich podíl mezi pracovníky s nejvyšší a střední kvalifikací.

To je dokumentováno vysokým tempem růstu procenta žen v kategorii inženýrsko-technických pracovníků. Jestliže se v letech 1959–1970 celkový počet žen zaměstnaných duševní prací zvýšil 1,8krát, pak počet žen-inženýrek vzrostl 4,2krát, mechaníček 3,1krát, konstruktérek a techníček 2,3krát. Ženy v SSSR činí přibližně 35 % všech inženýrů zaměstnaných na konstrukčních a projekčních pracích a více než 45 % inženýrů-techniků. Mezi techniky je cca 40 % žen.

Urychlení vědeckotechnického pokroku, jehož základem je vyvíjení a zavádění principiálně nových pracovních nástrojů, materiálů a technologických postupů do výroby, je zdrojem dalších změn ve struktuře ženských pracovních sil zaměstnaných v průmyslu.

Hlubokými kvalitativními změnami prochází také práce rolnických žen; stále více do ní pronikají rysy průmyslové práce v rámci tendence sblížování zemědělské práce s průmyslovou, charakteristické pro rozvinutou socialistickou společnost.

Se zvyšováním úrovně mechanizace práce v různých odvětvích zemědělské výroby se zvětšuje počet žen pracujících jako mechanizátoři.

Další zdokonalování zemědělské techniky, respektující fyziologické zvláštnosti žen, rozšíří možnosti masového využití práce

žen v oblasti řízení moderních strojů a mechanismů v zemědělské výrobě.

Trvale vzrůstá podíl žen mezi zemědělskými odborníky. V SSSR představují ženy 40 % všech agronomů, zootechniků a veterinářů s vysokoškolským vzděláním.

V období vytvoření rozvinuté socialistické společnosti se zvyšuje úloha sféry služeb, dochází k jejímu intenzivnímu rozvoji, což má důležitý význam pro stále plnější uspokojování rostoucích hmotných a kulturních potřeb pracujících.

Rozvoj nevýrobní sféry je provázen urychleným růstem zaměstnanosti žen v terciární sféře. V Sovětském svazu se ženy podílejí 77 % na počtu zaměstnanců v obchodě a společném stravování, 73 % na počtu zaměstnanců ve sféře vzdělání a kultury, 85 % na počtu zaměstnanců ve zdravotnictví a v tělovýchově.

Důležitým ukazatelem růstu společenské aktivity žen je nejen celkový vzestup zaměstnanosti ženských pracovních sil, ale též změna charakteru a náplně jejich práce, zvyšování jejich podílu na tvůrčích, organizátorských a řídicích funkcích, v nejvyšší míře přispívajících k utváření a k harmonickému rozvíjení osobnosti ženy. Stále se rozšiřuje účast žen na řízení výroby, což je charakteristickým rysem socialistického společenského zřízení.

Více než půl miliónu sovětských žen pracuje jako ředitelky průmyslových závodů a sovchozů, jako vedoucí kolchozů a staveb, jako vedoucí správních úřadů a odborů; 32 % vedoucích pracovníků — vedoucích cechů a jejich zástupců, vedoucích úseků — tvoří ženy.

Upevnilo se též postavení žen, které se stále více stávají bezprostřední výrobní silou společnosti a rozhodujícím činitelem společenského pokroku. Na celkovém počtu všech vědeckých pracovníků SSSR se v roce 1970 ženy podílely 39 %.

V současné době mají naše země před sebou důležitý úkol dále zvyšovat úroveň vzdělanosti a kulturně technickou úroveň pracujících žen v souladu s požadavky vědeckotechnického pokroku.

Ve všech socialistických zemích již bylo dosaženo významných úspěchů při uskutečňování kulturní revoluce, při zapojování širokých mas obyvatelstva do oblasti vědy a techniky a kultury.

V Sovětském svazu připadá na každých 1000 žen zaměstnaných v národním hospodářství 717 s vysokoškolským, středoškolským nebo neúplným středoškolským vzděláním (u mužů 718). Pokud jde o průměrnou úroveň vzdělání, dosáhly sovětské ženy rovného postavení s muži. To je velká sociální vymoženost, zaručující ženám stejné právo na práci.

Organizace vzdělání žen v SSSR v podstatě odpovídá požadavkům vědeckotechnického pokroku: 38 % všech studujících na vysokých školách technických a na technických fakultách tvoří ženy.

Vědeckotechnický pokrok vyžaduje neustálý odborný růst pracovníků. Odborný růst ženy a její postup v zaměstnání závisí na tom, v jaké míře si zvyšuje kvalifikaci. Socialistická společnost, její plánovitě organizované soustavy přípravy kádrů a bezplatné vzdělání ve všech jejich člancích poskytují neomezené možnosti k rozvíjení schopností každého člověka.

Přesto však analýza statistických údajů a materiálů výzkumu svědčí o určitém zaostávání v profesionálně kvalifikační úrovni ženských kádrů. Prosazování žen-dělnic v odborné činnosti a zvyšování jejich kvalifikace se dějí pomaleji než u dělníků-mužů.

Hlavní příčina takového stavu se skrývá ve známém rozporu mezi společenskou produktivní prací ženy a jejími mateřskými a rodinnými povinnostmi. Ženy často nemohou věnovat odbornému studiu a kvalifikačnímu růstu tolik času jako muži.

To je jeden ze závažných problémů, jehož vyřešení předpokládá na jedné straně určitou přestavbu soustavy odborné přípravy a přeškolení, především se zřetelem na ženy, které mají rodinu, a na druhé straně další rozvíjení a zdokonalování soustavy komunálních služeb, pomoci rodinám při výchově dětí a dalších opatření k usnadnění domácí práce.

Důležitou zákonitostí socialismu je státní ochrana práce žen, ochrana matek a dětí. Jak ukazují zkušenosti, tento velký a složitý problém, dotýkající se nejméně nejširších zájmů pracujících žen a matek, je možné vyřešit pouze v podmínkách socialismu.

V socialistických státech je mateřství považováno za nejdůležitější sociální funkci, zde se důsledně uskutečňuje komplex zvláštních opatření k ochraně matek a dětí. Zvláště je zde třeba zdůraznit, že vytvoření potřebných podmínek umožňujících ženám spojovat práci ve společenské výrobě s plněním mateřských povinností má v našich zemích plánovitý charakter a je předmětem stálé péče komunistických a dělnických stran a vlád socialistických států.

Rozvíjení sítě předškolních a školních zařízení, zavedení zvláštních státních rodinných přídatků, rozšíření soustavy služeb k uspokojování potřeb denního života, bytových a komunálních služeb obyvatelstvu, rozvíjení obchodní sítě a společného stravování, vše, co usnadňuje rodině, a především ženě, péči o děti a vedení domácnosti, je neustále kontrolováno státními orgány, je jimi financováno a řízeno.

Je to spolehlivou zárukou toho, že podle stupně rozvoje socialistické ekonomiky a růstu národního bohatství bude v poměrně nedaleké budoucnosti vytvořen celý komplex služeb nutných k co nejúplnějšmu a harmonickému sladění pracovních a mateřských funkcí ženy.

Zkušenosti Sovětského svazu a ostatních socialistických zemí ukazují, že profesionální činnost žen v národním hospodářství se dotýká mnoha stránek veřejného života; tato činnost je složitým a mnohostranným sociálně ekonomickým procesem. Sociální úloha ženy-pracovnice a ženy-matky je ve známém rozporu, třebaže za podmínek socialismu ztrácí svůj antagonistický charakter, typický pro podmínky kapitalismu.

Úkol socialistické společnosti spočívá v tom, aby tento rozpor byl zeslaben a aby podle reálných možností byly v každé etapě jejího rozvoje zajišťovány nejopti-

málnější podmínky pro účast žen na společenské produktivní práci i pro plnění jejich mateřských povinností.

Velký význam pro řešení problému zvyšování kvality práce žen, úrovně všeobecně vzdělávací a odborné přípravy žen v souladu s požadavky vědeckotechnické revoluce, optimálnějšího spojování společenské práce žen s jejich rodinnými a mateřskými povinnostmi má plnění státních plánů rozvoje národního hospodářství, předpokládajících další mechanizaci, elektrifikaci a automatizaci výrobních postupů, postupné odstraňování těžkých a nekvalifikovaných druhů práce, rozvoj soustavy služeb k uspokojování denních potřeb, rozšiřování výroby technických výrobků usnadňujících ženám práci v domácnosti.

K úspěšnému řešení problému přispívá též komplexní plánování sociálního rozvoje pracovních kolektivů, které je v SSSR velmi rozšířeno. Komplexní plány již byly vypracovány ve 22 tisících průmyslových závodů, existují i v zemědělských a dopravních závodech.

V plánech sociálního rozvoje pracovních kolektivů se zvláště přihlíží i k zájmům žen. Zvláštní kapitoly jsou věnovány usnadnění práce žen, zvyšování jejich kvalifikace, vytváření podmínek stimulačních pronikání do nových povolání. V plánech jsou specifikována opatření k usnadnění domácí práce dělnic, k zvětšování jejich volného času a jeho efektivnějšímu využití pro kulturní a technický růst.

Úspěchy socialistických zemí při řešení problémů práce žen dokumentují rozhodující přednosti socialistické hospodářské soustavy v oblasti dosažení skutečné sociální rovnoprávnosti všech členů společnosti. Mají obrovský mezinárodní význam, protože podporují boj pracujících mas, miliónů žen na celém světě, za sociální pokrok, za mír a socialismus.